

Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máté Gábor tiszteletére

Labor est etiam ipse voluptas

Szerkesztette
Peres Zsuzsanna és Bathó Gábor

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ
Budapest, 2021

Tartalom

Szerkesztői köszöntő | 13

Laudációk

Koltay András
Máthé Gábor köszöntése | 19

Smuk Péter
Máthé evangéliuma | 21

Tanulmányok

Antal Tamás
A bírói függetlenség megrörése Magyarországon:
az 1948. évi XXII. tc. elfogadása | 25

Auer Ádám
Hol a határ? Közszolgáltatási szerződések
köz- és magánjog határán | 37

Balogh Elemér
A középkori egyház hatékony büntetőjogi szankciója:
az *interdictum* | 51

Balogh-Békesi Nóra
Jogorvoslathoz való jog és tisztességesség
az esetjog tükrében | 59

Bathó Gábor
Hány dudás fér el egy csárdában? –
avagy több miniszter foglalkoztatása egy minisztériumban | 71

Bató Szilvia
„Átadva Minister Urnak...”
Adalékok a büntetőjogi kodifikáció történetéhez
(1867–1871) | 81

Bauer Lilla
A műveltség szerepéről
a közigazgatás-tudományi képzésben | 93

A kötet szerzői

Antal Tamás
Auer Ádám
Balogh Elemér
Balogh-Békesi Nóra
Bathó Gábor
Bató Szilvia
Bauer Lilla
Beke-Martos Judit
Belényesi Emese
Béli Gábor
Blazovich László
Bódiné Beliznai Kinga
Bordás Mária
Boros Anita
Bujdosó András
Bukovics István
Buskó Tibor László
Cs. Kiss Lajos
Csehes András
Drócsa Izabella
Dúl János
Egedy Gergely
Fábián Ferenc
Finszter Géza
Frey Dóra
Fülöp Mihály
Gazdag Ferenc
Gecsényi Lajos
Gellén Márton
Gombos Katalin
Gosztonyi Gergely

Gyergyák Ferenc
Györfyné Kukoda Andrea
Halász Iván
Halmi Péter
Harmathy Attila
Hegyesi Zoltán
Horváth Attila
(NKE ÁNTK ÁJT)
Horváth Attila
(NKE ÁNTK AÖKT)
Imre Miklós
Iván Dániel
Kaiser Tamás
Kelemen Miklós
Kelemen Roland
Képes György
Képegy Imre
Klotz Péter
Koi Gyula
Koltay András
Korom Ágoston
Korpics Márta
Korsósnné Delacasse Krisztina
Kriskó Edina
Kun Attila
Kun István
Lehotay Veronika
Lentner Csaba
Linder Viktória
Ludányi Dávid
M. Balázs Ágnes

Makó Csaba
Mázi András
Megyeri-Pálffi Zoltán
Méhes Tamás
Mezey Barna
Nagy Janka Teodóra
Nagy Péter
Novoszáth Péter
P. Szabó Béla
Pál Gábor
Pálvolgyi Balázs
Papp Tekla
Patyi András
Peres Zsuzsanna
Petrovics Zoltán
Pókecz Kovács Attila
Révész T. Mihály
Schweitzer Gábor
Smuk Péter
Stipta István
Szabó István
Szabó Mátyás
Szendrő Éva
Szigeti Magdolna
Szmodis Jenő
Tamás András
Tóza István
Török Gábor
Udvary Sándor
Újvári Emese

© A szerzők, 2021
Szerkesztés © Peres Zsuzsanna, Bathó Gábor, 2021
© A kiadó, 2021

Minden jog védve.

Beke-Martos Judit

William Howard Taft és a hatalmi ágak
az Amerikai Egyesült Államokban | 107

Belényesi Emese

Menedzsment a közszektorban
vs. szektorfüggő menedzsment? | 117

Béli Gábor

A hiteleshely letéti felelőssége a középkorban | 131

Blazovich László

A kamat két középkori jogkönyvben | 141

Bódiné Beliznai Kinga

Bírósági tolmácsok Magyarországon (1865–1930) | 151

Bordás Mária

Liberalizmus és demokrácia | 165

Boros Anita

Az illegális hulladék felszámolásának
új magyar modellje | 177

Bujdosó András

A Boldogságügyi Minisztérium és a Lehetőségek Minisztériuma,
avagy a kormányzási és közigazgatási modernizáció új perspektívái
egy-egy keleti országokban | 189

Bukovics István – Kun István – Szendrői Éva

A járvány logikai elmélete | 201

Buskó Tibor László

A járások jelenéről történeti perspektívában | 227

Cs. Kiss Lajos

Államértelmezések: államtan és államelmélet | 237

Drócsa Izabella

„A diktatúra azonban nálunk nem cél, hanem eszköz
és abban a pillanatban megszűnik, amint a Hungária egyesült földek
a birtokunkba nem kerülnek” – Szálasi Ferenc 1937-es „nagy” pere | 255

Dúl János

Gondolatok az önkormányzati vagyongazdálkodásról,
különös tekintettel a Möt. 109. §-ára | 269

Egedy Gergely

Szabadság és/vagy „magyar érdek”?
Asbóth János válasza | 281

Fábián Ferenc

Az erdőtulajdon néhány kérdéséről | 291

Finszter Géza

A táguló végrehajtó hatalom | 303

Frey Dóra

Kényszer vagy lehetőség? –
A magyarországi németek kitelepítésének
nemzetközi jogi háttere | 319

Fülöp Mihály

Churchill, Sztálin és a bolgár fegyverszünet | 335

Gazdag Ferenc

Európai integráció 2021 –
Szubjektív metszetek | 349

Gecsényi Lajos

Magyarország és Ausztria: „jó szomszédság”
és együttműködés a két világrendszer határán
(1971–1990) | 361

Gellén Márton

Politizáció vagy bürokratizáció
a központi közigazgatásban? | 371

Gombos Katalin

A magánjogi igények érvényesítésének működési elvei
az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában | 393

Gosztonyi Gergely

Az Európai Unió új digitális
rendeletcsomagjának irányai | 405

Gyergyák Ferenc

A közösségi együttélés szabályozásának gyakorlata
az önkormányzati rendeletalkotásban | 419

Györfyné Kukoda Andrea

Népszámlálások Magyarországon –
módszertani változások | 431

Halász Iván

Jogászképzés a cári Oroszországban
(1755–1917) | 443

Halmai Péter

A Hitel: Széchenyi gazdasági reformkonceptiója | 453

Harmathy Attila

Szilánkok a polgári jogi kodifikáció történetéből | 467

Hegyesj Zoltán – Ludányi Dávid

A kormányzati igazgatás fogalmának közigazgatási szervezeti és közszolgálati jogi összefüggései | 479

Horváth Attila

Mitől különleges a hazai különleges jogrend? | 493

Horváth Attila

Kérdések és válaszok – Az első népköztársaság állam- és jogtörténeti problematikái | 503

Imre Miklós

Gazdaságirányítás Magyarországon a kiegyezéstől az első világháború kitöréséig, különös tekintettel az ipar irányítására | 523

Iván Dániel

Az Mőtv. és a főváros | 545

Kaiser Tamás

A „komplex ügyek” problematikája a közigazgatásban | 557

Kelemen Miklós – Csebes András

Válság vagy reform?

Városi tisztviselők a katonacsászárok korában (235–284) | 567

Kelemen Roland

Adalékok a katonai fegyelmi fenyítő hatalom történetéhez | 583

Képes György

A parlamenti képviselet létrejötte Dániában | 595

Képesy Imre

Kérdések az *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok* jogforrási jellegét illetően | 607

Klotz Péter

Vesztegetés és kockázatkezelés Raimondo Montecuccoli *A magyarországi török háborúkról* című művében | 619

Koi Gyula

Adalékok egy 1795-ös erdélyi jogtanári beszédet tartalmazó, ismeretlen alkotójú nyomtatvány szerzőségének kérdéséhez – Petrik IX. 321. | 629

Korom Ágoston

Tagállami végrehajtási hatáskörök gyakorlása a KAP alkalmazási körében a magyar gyakorlat tükrében | 641

Korpics Márta – Méhes Tamás

Egyéni kompetenciafejlesztés csoportban? Egy tantermi kísérlet tapasztalatai és tanulságai | 657

Korsósné Delacasse Krisztina

Álorcásság és *stellionatus* | 675

Kriskó Edina

Mi a rendészet 3.0, és vajon létezik-e? | 687

Kun Attila

Közérdekű bejelentés és *compliance*: az új uniós „Whistleblowing irányelv” munkajogi implikációiról | 699

Lehotay Veronika

Vagyon elleni bűncselekmények a Miskolci Királyi Törvényszék joggyakorlatában 1938 és 1944 között | 709

Lentner Csaba

Pecunia regit mundum –

avagy az állampénzügyek diszkrét bája néhány történelmi példán keresztül | 719

Linder Viktória

Közigazgatás-modernizáció, mintakövetés, konvergencia | 731

M. Balázs Ágnes

Közpolitika-alkotás a dualizmus korában – Egy elvetélt választójogi reformkísérlet példája | 741

Makó Csaba

A magyar önkormányzatok és az innováció – a munkavégzési gyakorlat néhány jellemzője (egy pilotkutató tapasztalatai) | 753

Mázi András

Kormányzás egy tollvonással – elnöki rendeletalkotás az Amerikai Egyesült Államokban (történeti vázlat) | 767

Megyeri-Pálffy Zoltán

Az Egri Törvényszék és járásbírói joggyakorlat rövid története | 779

Mezey Barna

Választásokról, nyilvánosságról, egyenlőségről (Politikai követelések az 1843. évi börtönügyi javaslat előkészítésében) | 791

Nagy Janka Teodóra

Az alsófokú magyar közigazgatás tradicionális jogintézménye:
a községi (falusi) jegyző –
„A közbjót épségben tartani és előmozdítani” | 805

Nagy Péter

Adalékok az állam és az erdélyi református egyház
házassági bíráskodásról szóló vitájához
a 19. század első felében | 815

Novoszáth Péter

Meghalt Bismarck – éljen Bismarck!
Az osztrák jóléti rendszer reformjai a hetvenes években | 825

P. Szabó Béla

Samuel Stryk magyarországi tanítványa
a hallei egyetemen | 839

Pál Gábor

Adalékok a politikai erőszak értelmezéséhez
és vizsgálatához: két erőszak-konceptió | 855

Pálvölgyi Balázs

Kaleidoszkóp –
Adalékok a francia bevándorlási politika alakulásához
a *belle époque* és a II. világháború között | 867

Papp Tekla

A timesharingszerződés dinamikája
a szerződés létesítésekor | 883

Patyi András

Vázlat a magyar közigazgatási eljárásjogi
szabályozás kezdeteiről | 895

Peres Zsuzsanna

Étkezési és alkoholfogyasztási szokások
a Magyar Királyságban a középkorban és a kora újkorban | 909

Petrovics Zoltán

A munkajogviszony felmondása
a második világháború előtti Magyarországon | 921

Pókecz Kovács Attila

Az új Ptk.-ban szabályozott fuvarozási szerződés alapjai
a római klasszikus jogban a veszélyviselés körében | 931

Révész T. Mihály

A sajtószabadság ügye
1847 magyar nyilvánosságában | 941

Schweitzer Gábor

A mafla Kmety, a körülreklámozott Pikler és a fölényeskedő Csarada –
Budapesti jogászprofesszorok emlékezete
a személyes történelem forrásaiban | 955

Szipta István

A bírósági igazgatás és felügyelet elvi kérdései
a dualizmus kori tudományos és törvényhozási vitákban | 971

Szabó István

A Szent Korona és az államforma | 981

Szabó Mátyás

Közjogi kérdések
a császári és királyi Konzuli Akadémia tantervében –
Ausztria és Magyarország viszonya
Rudolf Herrmann von Herrnitz államjoga alapján | 991

Szigeti Magdolna

Amiért a német újraegyesítés majdnem meghiúsult –
a Stasi-akták | 1003

Szmodis Jenő

Egy alapvető jogi fogalom
általános filozófiai vonatkozásairól | 1015

Tamás András

A jó igazságügy-miniszter | 1027

Tőzsa István

Rekviem a piliscsabai Pázmáneumért | 1043

Török Gábor

Öreguras elmélkedések –
Jogtörténész kodifikátori szerepben | 1053

Udvary Sándor

Az első Pp. novella keresetlevéllel kapcsolatos szabályai
és értékelésük | 1063

Újuári Emese

Obstrictus est pater quasi fideiussor pro filio –
Az apa felelőssége hivatalnok fiának tevékenységéért
a császárkori Róma municipiumaiban és coloniáiban | 1073

- (szerk.): *Adózási pénzügytan és államháztartási gazdálkodás. Közpénzügyek és államháztartásunk*. II. Budapest, NKE Szolgáltató, 2015.
- Scharpf, Fritz W.: The viability of advanced welfare states in the international economy. Vulnerabilities and options. *Journal of European Public Policy*, 7. (2000), 2. 190–228.
- Schmid, Josef: Das deutsche soziale Sicherungssystem: das Bismarck-Modell. In *Wohlfahrtsstaaten im Vergleich*. Berlin, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-531-92548-6_4
- Sinn, Hans-Werner: The pay-as-you-go pension system as fertility insurance and an enforcement device. *Journal of Public Economics*, 88. (2004), 7–8. 1335–1357.
- Sinn, Hans-Werner: The value of children and immigrants in a pay-as-you-go pension system. A proposal for a partial transition to a funded system. *IFO-Studien*, 47. (2001), 1. 77–94.
- Starke, Peter: *Radical welfare state retrenchment. A comparative perspective*. Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2007. Online: <https://doi.org/10.1057/9780230288577>
- Stone, Katherine V. W.: Flexibilization, globalization, and privatization. Three challenges to labour rights in our time. *Osgoode Hall Law Journal*, 44. (2006), 1. 77–104. Online: <http://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/ohlj/vol44/iss1/4>
- Streeck, Wolfgang – Katherine Thelen: Introduction: institutional change in advanced political economies. In Wolfgang Streeck – Katherine Thelen (szerk.): *Beyond continuity. Institutional change in advanced political economies*. Oxford, Oxford University Press, 2005. 1–39. Online: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-194981>
- Szinai Alexandra: *A szociális biztonsághoz való jog*. Szakdolgozat. Miskolc, ME ÁJK Civilisztikai Tudományok Intézete Agrár- és Munkajogi tanszék, 2013.
- Tálos, Emmerich: *Staatliche Sozialpolitik in Österreich: Rekonstruktion und Analyse*. Vienna, Verlag für Gesellschaftskritik, 1982.
- The Boston Consulting Group (BCG): *Canada's top ten pension funds help drive national prosperity*.

P. Szabó Béla¹

Samuel Stryk magyarországi tanítványa a hallei egyetemen

A magyar jogtörténészek mindig is azzal hízelegtek maguknak – és hízelgünk magunknak ma is –, hogy a hazai jogélet, a jogi tudás, majd az *arszsa* váló, jogtudománynak nevezhető tudáskincs – hol bővebben, hol szerényebben – merített a római jogi hagyományokból táplálkozó európai *iurisprudentia* forrásaiból. Ennek egyik záloga a középkortól kezdődően az a jogi iskolázottság volt, amelyet az európai egyetemek világa biztosított közvetlenül vagy közvetve a hazai jogászok egyes rétegeinek. Az Ünnepelet köszöntése többször kínált már lehetőséget arra, hogy felvillantsak néhány részletet ezen iskolázottság nyomai-ból. Az alábbiakban – bőrből nem kibújhatva – ismét egy morzsát kínálok e fontos kapcsolatrendszer történetéből. Torta helyett egy európai morzsa egy székelő európainak.

A könyvészeti adattárakból jó ideje köztudott lehet, hogy a kora újkori európai *iurisprudentia* egyik jeles képviselője – az egyik műve címével egy egész jogtudományi korszaknak elnevezést adó Samuel Stryk – neve alatt 1700-ban megjelent egy vitairat (*disputatio*), amelynek *respondense* egy magyarországi *peregrinus* volt. Céлом az, hogy e mester és tanítvány kapcsolatnak a ma hozzáférhető források alapján utánajárjak, és röviden bemutassam azt a munkát, amelyet joggal tekinthetünk a hazai jogi irodalom egy korai emlékének.

A mester

A működését 1694-ben megkezdő, akkoriban Európa legmodernebb egyetemének számító hallei *universitas* leghíresebb jogászprofesszora Samuel Stryk volt.² Híres volt nemcsak német földön, hanem egész Európában mint jogi író

¹ Tanszékvezető egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszék. Kapcsolat: szabo.bela@law.unideb.hu.

² Samuel Stryk (1640–1710) 1658-ban kezdte meg bölcséleti, teológiai és jogi tanulmányait Wittenbergben, majd 1661-től Oderafrankfurtban folytatta. Peregrinált Németalföldön és Angliában. 1665-ben *licenciatus*, majd 1666-ban *doctor iuris* lett Frankfurtban, ahol rögtön a Novellák

és mint tanár, aki negyvenévi oktatómunkája révén egész jogásznemzedékek nevelője lehetett.³

A tekintélyes wittenbergi professzort 1692-ben az alakulófélben lévő hallei egyetem igazgatójává és a jogi kar vezető professzorává, valamint brandenburgi titkos tanácsossá nevezték ki, a legmagasabb professzori fizetéssel. Christian Thomasiusszal együtt döntő érdemei voltak az egyetem létrejöttében. Stryk jelentősen hozzájárult kiváló tanerők megnyeréséhez az egyetem számára, gondoskodott a jó fizetésről, de rendkívül következetes és alapos munkát követelt kollégáitól. Elvárta, hogy a professzorok rendszeresen, naponta több órán át is előadjanak, félénként előadás-sorozataikat lezárják, és a hallgatóknak szünetet biztosítsanak.⁴

Mint a kor valamennyi jogtanára, ő is a jogélet valamennyi területén képzett volt. Ez a dolog természetéből adódott, hiszen a jogászprofesszorok korabeli lépcsőzetes – az alacsonyabb tekintélyű tanszékektől a rangosabbak felé előléptető – „karrierrendszere” is megkövetelte, hogy egy tanár valamennyi jogterületen jártas legyen. Stryk hosszú pályafutása alatt a jogtudomány valamennyi részterületét oktatta, s rendkívül népszerű tanár volt. Írják róla, hogy előadásai két-háromszáz hallgatót is vonzottak, valamint hogy személyes kapcsolatot ápolt hallgatóival, megbeszélte velük munkaterveiket, tanácsokkal látta el őket.⁵ Hallgatói tudományos haladását és későbbi gyakorlati munkájukat szem előtt tartva Stryk gyakran elnökölt *disputatiók*on, de általában nem maga foglalkozott a viták anyagának elkészítésével, hanem idősebb hallgatókat bízott meg azok megfogalmazásával. Azt is feljegyezték róla, hogy könyvtárát – a kor szokásainak megfelelően, mivel

rendkívüli professzorává nevezték ki. 1668-tól rendes *Institutio*-professzor, 1672-ben *professor Pandectarum*, 1680 után *professor Codicis*, valamint 1682-től a jogi kar *primarius*a lett. 1690-től rendes tanár Wittenbergben, majd 1692-től haláláig Halléban. Utóbbi egyetemen igazgatója és választófejedelemi titkos tanácsos, valamint a Spruchkollegium vezetője volt. Életéről lásd Hagen Hof: Samuel Stryk. In Gerd Kleinheyer – Jan Schröder (szerk.): *Deutsche und europäische Juristen aus neun Jahrhunderten*. Heidelberg, Mohr Siebeck, 2017. 432–436; Klaus Luig: Stryk, Samuel. In Michael Stolleis (szerk.): *Juristen. Ein biographisches Lexikon von der Antike bis zum 20. Jahrhundert*. München, C. H. Beck, 2001. 607–608; Klaus Luig: Stryk, Samuel (1640–1710). In Adalbert Erler – Ekkehard Kaufmann (szerk.): *Handwörterbuch der deutschen Rechtsgeschichte*. V. Berlin, Erich Schmidt, 1998. 58–63; Tilman Reppen: Stryk, Samuel. In *Neue Deutsche Biographie*. XXV. Berlin, Duncker & Humblot, 2013. 606–607; Notker Hammerstein: *Jus und Historie. Ein Beitrag zur Geschichte des historischen Denkens an deutschen Universitäten im späten 17. und im 18. Jahrhundert*. Göttingen, Vandenhoeck et Ruprecht, 1972. 156–157.

³ Gertrud Schubart-Fikentscher: Samuel Stryk – Jurisconsultus. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Halle-Wittenberg, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe*, 10. (1961), 2. 383.

⁴ Schubart-Fikentscher (1961): i. m. 391.

⁵ Luig (2001): i. m. 59. Stryk tanítványa és későbbi kollégája így ír erről: „Er liesse alle Studenten vor sich; er sprach mit ihnen; er erkundigte sich ihres Zustandes; er riethe ihnen, wie sie ihre collegia einrichten sollten...” Lásd Johann Peter von Ludewig: *Consilia Hallensium Ivreconsultorum*. II. Halle, Rengerische Buchhandlung, 1734. 49.

akkoriban a nyilvános könyvtárak ritkák voltak – a hallgatók rendelkezésére bocsátotta.⁶ A *disputatiók* szövegeit utóbb felhasználta nagyobb lélegzetű munkái összeállításánál is.

Stryk számos tanítványa révén rendkívül nagy hatást gyakorolt kora jogéletére, s bár mint tanár valamennyi jogterületben jártas kellett legyen, elsősorban mint a magánjog szakértője vívott ki magának jelentős helyet. Ami nem jelenti azonban, hogy más jogágakban (közjog, büntetőjog) ne dolgozott volna.⁷

Nemzedéke legjelentősebb elméleti-gyakorlati magánjogászként és kora gyermekeként abból indult ki, hogy hallgatóinak, akiből alkalmas államszolgákat kíván nevelni, a gyakorlatban mind a római jogból, mind a természetjogi elvekből, mind a német jogból származó jogszabályokkal dolgozniuk kell. Kora jogtudományának feladatát pedig egy olyan, a kor modern igényeinek megfelelő jogrend kidolgozásában látta, amely mindhárom jogforráscsoport elemeit magába olvaszthatja. Fő műve, az egész korszaknak nevet adó és a neve alatt megvédett *disputatiók*ból összeállított *Usus modernus pandectarum* jól mutatja, hogyan képzelte el Stryk ezen feladat megoldását.⁸ A *ratio naturalis*ra való esetenkénti hivatkozás mellett elsősorban egy bizonyos kiegyenlítésre törekedett a recipiált római jogi és a hagyományos német jogi megoldások között, ezért megközelítését maga is *via mediaként* jelölte meg.⁹ Nem kérdőjelezte meg a római jog alapvető érvényesülését Németföldön, hanem elfogadta, hogy e mellett – a római jognak a partikuláris jogokkal szembeni szubszidiaritása ellenére is – vélelem szól.¹⁰

Stryk egyes értékelői szerint azonban munkáiban nyilvánvaló jelei mutatkoznak meg egy, a korabeli gyakorló jogászok pozitivistá-logikai gondolkodásán túlmutató felfogásnak is. A természetjog, a birodalomtörténet, a publicisztika (közjog) iránti nyitottsága a 18. század közepe elegáns jogtudományának rokonaként láttatja Stryket, akinek munkássága tulajdonképpen a német elegáns *iurisprudentiába* átfejlődő *usus modernus pandectarum* tetőpontjaként értékelhető.¹¹

⁶ „Dann wer sich bey ihm beliebt machen wollte; der mußte unter ihm, eine Disputation, halten. Weil er nun solche auszuarbeiten, gar keine Zeit hatte; so spannte er, vor disen Pflug, die alte academics [...]. Er liesse ihnen den Zutritt, in seiner, von Juristerey, zahlreichen Bibliothek.” Lásd Ludewig (1734): i. m. 49–50. Vö. Schubart-Fikentscher (1961): i. m. 392.

⁷ Luig (2001): i. m. 59–60. Stryk tudományos munkássága ma még nem teljesen áttekinthető, mivel még műveinek átfogó bibliográfiájával sem rendelkezünk, és életműve modern értékelése is várat magára.

⁸ Samuel Stryk: *Specimen usus moderni pandectarum*. I–V. Frankfurt/Oder-Halle, 1690–1712.

⁹ Luig (2001): i. m. 61.

¹⁰ Reppen (2013): i. m. 607.

¹¹ Hammerstein (1972): i. m. 158.

A tanítvány

Sajnos nagyon keveset tudunk arról a peregrinusról, aki Stryk egyetlen – bizonyíthatóan – magyarországi tanítványa volt.¹² Tulajdonképpen csak diákéveiből találunk róla néhány adatot.

Ferdinandus Rayger *Posonio Hungarus* 1697. szeptember 23-án iratkozott be Altdorfba,¹³ és 1698. július 20-án Halléba.¹⁴ Mai tudásunk szerint ő volt talán a második, aki a *Fridericianán* a jogi kart jelölte meg beiratkozásakor.¹⁵

Mint azt egyik inkognitóját megőrző barátja hozzá írott verséből kiolvashatjuk, Rayger jogi tanulmányai mellett valószínűleg a francia nyelvben is képezte magát, és a testgyakorlást sem vetette meg tanulmányai alatt.¹⁶ Tudjuk, hogy 1700. március 9-én a későbbi lutheránus lelkész, Adam Mittuch emlékkönyvébe jegyzett be Halléban,¹⁷ és ugyanezen év október 5-én – több mint négyéves hallei tanulás után – egy eljárásjoginak tekinthető *disputatiót* védett meg Samuel Stryk elnöklése alatt.¹⁸ Saját nyilatkozata szerint ekkoriban már távozóban volt Halléból, valószínűleg valamiféle hivatalhoz segítette egy pártfogója. Az sem kizárt azonban, hogy tovább utazgatott Európában, utóbb ugyanis újra egyetemi

¹² Stryk hallei professzorsága alatt (1692–1710) mindösszesen 24 magyarországi, illetve erdélyi joghallgató iratkozott be Halléban.

¹³ Szögi László: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon, 1526–1700.* Budapest, ELTE Levéltár, 2011. Nr. 177; Tar Attila: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon (1694–1789).* Budapest, ELTE Levéltára, 2004. Nr. 4.

¹⁴ Szögi (2011): i. m. Nr. 670; Tar (2004): i. m. Nr. 754.

¹⁵ A kar első magyarországi joghallgatójaként a soproni származású Aegidius Ludovicus Nettig Prisoman azonosítható, aki három hónappal Rayger előtt jelent meg a hallei matrikulában. Prisoman utóbb Lipcsében is tanult. A hallei beiratkozás idején apja soproni polgármester volt. Vö. Wolfram Kaiser – Arina Völker: *Die Physici Semproniensis und ihre Beziehungen nach Halle und Wittenberg (Ein Beitrag zur ungarischen Medizingeschichte des 18. Jahrhunderts).* *Orvostörténeti Közlemények*, 62–63. (1971). 102. Raygerrel egy időben tanult jogot Halléban a dobsinai Johannes Jöstel is, akiről csak annyit tudunk, hogy 1699. május 14-i hallei beiratkozása előtt három évig valószínűleg Altdorfban tanult. Jöstel tanulmányairól lásd Tar (2004): i. m. Nr. 755; Szögi (2011): i. m. Nr. 176, 672; *Inscriptiones Alborum Amicorum – IAA*, nr. 15. Online: <http://iaa.bibl.u-szeged.hu>; az 1695–1700 közötti *quinquenniumban* egyébként 17 magyarországi hallgató iratkozott be Halléban, több mint felük teológushallgatóként.

¹⁶ „Der Rechte weites Meer; was Statt und Land beschützt;

Die Zunge Galliens; wie man den Staat regieret;

Was den geschickten Leib / was das Gemüth zieret;

Sind Sachen / die Dein Sinn in hohem Grad besitzt.” Vö. alább.

¹⁷ „Pietas ad o[mn]ia utilis est. Hisc Nobilissimo D[omi]n[o] Possessori memoria[m] sui com[un]i endare voluit.” *IAA*, nr. 797.

¹⁸ Szabó Károly – Hellebrant Árpád: *Régi Magyar Könyvtár. III. Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványoknak könyvészeti kézikönyve. 1–2.* Budapest, MTA, 1896–1898. Nr. 4184.

hallgatóként tűnt fel. Nem lehetetlen, hogy hallei mestere, Stryk tanácsára iratkozott be 1702. szeptember 30-án a leideni jogi karra.¹⁹ Az ottani anyakönyv szerint ekkor 22 éves volt, tehát 1680 körül születhetett. Valószínűleg 1705. közepéig tartózkodhatott a németalföldi egyetemen.²⁰ Rayger későbbi sorsáról jelenleg sajnos nincs több információnk,²¹ talán a pozsonyi levéltárak rejtenek rá vonatkozóan további adatokat.

A pozsonyi Raygerék bizonytalan családfája

Ferdinandus Raygernek azonban nemcsak a tanulmányai utáni sorsát nem tudjuk ma még nyomon követni, hanem azt is nehéz megállapítani, hogy milyen családból származhatott. Csak kísérletet tehetünk azon családi környezet beazonosítására, amely lehetővé tette hosszú jogi tanulmányait, európai utazásait.

A pozsonyi polgárcsaládokkal foglalkozó irodalom e kísérletben ma még nem kínál elegendő támaszt.²² Valamivel tovább léphetünk az orvostörténeti munkák segítségével. Bár a régi adatokat újra és újra elősoroló vonatkozó munkák²³ a pozsonyi Rayger dinasztíának csak három egymást követő, legnevesebb tagjával foglalkoznak, nem lehetetlen, hogy a 17. század közepén a családnak több ága is értelmiségi foglalkozást űzve élt a városban.

Elfogadott az, hogy (I.) Wilhelmus Rayger (1600–1653) Bécsből elszármazott evangélikus orvos 1636-ban telepedett le Pozsonyban. Nem világos, hogy mikor kapott magyar nemességet II. Ferdinánd királytól, de vannak nyomai, hogy talán testvéreivel együtt nemesült, akik közül valamelyik ugyanott telepedhetett le.²⁴ Mivel a korabeli szokások szerint egy család nemzedékei között

¹⁹ Bozzay Réka – Ladányi Sándor: *Magyarországi diákok holland egyetemeken, 1595–1918.* Budapest, ELTE Levéltára, 2007. Nr. 2961.

²⁰ Bozzay Réka az ő nevével is talált Leidenben néhány számlát, amelyek bor- és sörvásárlásait tanúsítják, és két évet fognak át. Ezek közül az utolsó 1705 májusából származik. Vö. Réka Bozzay: *Die Peregrination ungarländischer Studenten an der Universität Leiden (1595–1796).* PhD-értekezés, Debrecen, DE BTK, 2008. 259.

²¹ Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái. XI.* Budapest, Hornyánszky Viktor, 1906. 622.

²² A két nemzedékkel korábbi időszakra adhat fogódzót az alábbi kiváló munka: Frederik Federmayer: *Rody starého Prešporka. Genealogický rozbor obyvateľstva a topografia mesta podľa súpisu z roku 1624.* Bratislava, Monada Atelier, 2003.

²³ Csak ízelítőként: Stephanus Weszpremi: *Succinta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia. Centuria Prima.* Lipsiae, Sommer, 1774, 143–154; Szinnyei (1906): i. m. 622–626, valamint az alább hivatkozott munkák.

²⁴ Egyes adatok szerint a Wilhelm, Johannes, Ferdinand és Maximilian Rayger testvérek már 1634 szeptemberében nemesültek. Vö. ifj. Hellebronth Kálmán: Torkos (őcsai). *Családtörténeti Jegyzetek*, 1. (1914). 205. Mások más évet (1641) adnak meg. Lásd Kapronczay Károly: *Orvodinasztiák III. – Spielenberg, Pápai-Páriz, Hambach, Hellenbach, Moller, Rayger családok. Turul*, 71. (1998), 1–2. 8.

a keresztnevek gyakran ismétlődtek, nagyon nehéz rendet tenni az egyes családtagokra vonatkozó adatok között. A 17. század közepén legalább két Wilhelmus és egy Ferdinandus Rayger élt Pozsonyban.

Az egyik (I.) Wilhelmus 1651-ben *medicinae* doctorként írt alá egy emlékkönyvet Pozsonyban,²⁵ s azonos az ismert orvosdinasztia alapítójával. A köztudat csak egy fiáról, a szintén neves orvos (I.) Carolusról (1641–1707) emlékezik meg. Ugyanakkor egy magát szintén bécsi származásának jelölő, orvosi érdeklődésű Ferdinand is Pozsonyban élhetett 1654-ben, amint egy emlékkönyvbejegyzés (egy hippokratészi idézet) tanúsítja.²⁶ Ez a (I.) Ferdinánd valószínűleg (I.) Wilhelmus idősebb fia volt, akit talán azonosíthatunk azzal a magát bécsi származásának jelölő Raygerrel, aki 1655-ben orvosi témában disputált,²⁷ majd 1656-ben orvosdoktori *disputatiót* védett Strassburgban.²⁸ Ez a Ferdinánd 1660 táján, fiatalon elhunyt, s ez a tény befolyásolhatta öccse, (I.) Carolus pályaválasztását, aki 1667-ben szintén Strassburgban lett orvosdoktor.²⁹

A másik, önmagát *Viennensis Austriacus*ként jelölő (II.) Wilhelmus egy *Codex Iustinianus*ból származó idézetet írt egy emlékkönyvbe Pozsonyban 1654-ben.³⁰ Ő azonos lehet azzal a bécsi illetőségű Wilhelmus Raygerrel, aki 1652-ben Schaller professzor elnöklete alatt az ideális férfiről disputált Cornelius Nepos művei alapján Strassburgban,³¹ és nagy valószínűség szerint joghallgató lehetett.³² Testvére 1655-ös *disputatiója* alkalmából írott verse alapján őt is az orvos, (I.) Wilhelmus fiaként azonosíthatjuk. Tehát láthatjuk, hogy a később európai hírnév vált (I.) Carolusnak legalább két testvére (bátyja) lehetett. Fia, II. Carolus (1675–1731) 1698. április 12-én szerezte meg az orvosdoktori címet Altdorfban, ahol az eseményt három verses nyomtatvánnyal ünnepelték barátai.³³ A szintén híres orvosvá váló (II.) Carolusszal egyívású lehetett főszereplőnk, a hallei disputáns (II.) Ferdinandus.

²⁵ IAA, nr. 1414.

²⁶ IAA, nr. 1395.

²⁷ VD17 – *Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts*, 3:688244Y. Online: <http://www.vd17.de>. Ehhez testvére, Wilhelmus is német nyelvű gratuláló verset írt: „Fuhr immer fort Bruder in solcher Betrachtung...”

²⁸ VD17, 7:696169P.

²⁹ Vámosy István: *Adatok a gyógyászat történetéhez Pozsonyban*. Pozsony, Stampel Károly, 1901. 31.

³⁰ IAA, nr. 1396.

³¹ VD17, 23:625190N.

³² Michael Philipp: Bernegger – Schaller – Boeckler: Die Straßburger historische Schule der Politikwissenschaft im 17. Jahrhundert. In Hanspeter Marti – Robert Seidel (szerk.): *Die Universität Straßburg zwischen Späthumanismus und Französischer Revolution*. Köln–Weimar–Wien, Böhlau, 2018. 146.

³³ VD17, 1:658141L; VD17, 1:658138G; VD17, 1:658140C.

Az, hogy (II.) Ferdinandus milyen rokoni kapcsolatban lehetett II. Carolusszal, nem tisztázott. Lehetett a testvére, bár az idősebb (I.) Carolus orvosdoktornak csak egyetlen fiát szokták emlegetni,³⁴ ugyanakkor tudjuk, hogy legalább két másik fia is volt: (II.) Carolus pozsonyi *medicinae doctor* ugyanis 1704-ben azért mondott köszönetet egy albumbejegyzésben Adam Mittuchtnak, mert az két testvérének (Christophorus Sigismundusnak és Ernestusnak) hűséges nevelője (*informator*) volt.³⁵ Nem kizárt tehát, hogy volt egy idősebb öccse is a fiatal orvosnak. De ugyanakkor lehettek egymás távolabbi oldalrokonai, unokatestvérek is, ha (II.) Ferdinandust például a jogász (II.) Wilhelmus fiaként azonosíthatnánk.

Ezen többé-kevésbé bizonytalan adatokra támaszkodva is kijelenthetjük talán, hogy a pozsonyi Raygerek között voltak olyan értelmiségiek, akik határozott érdeklődéssel fordultak az egyetemi jogtanulás felé. Közéjük tartozhatott a Stryk-tanítvány Ferdinandus is.

Mester és tanítvány együttműködése – a vitairat

Említettük már, hogy Samuel Stryk tanári és tudományos munkájának jelentős része *disputatiók*ban öltött testet, amelyek jelentős részét nem maga fogalmazta meg. Ugyanakkor a kor gyakorlatában nem volt szokatlan, hogy a *dissertatio-disputatiók*at a *praeses* neve alatt gyűjteményesen jelentessék meg, még akkor sem, ha azok nem a tanár önálló munkái voltak. Ekkoriban a vitairatok nem pusztán *pro gradu* (fokozatszerzési céllal) születtek, hanem inkább gyakorlóiratként vagy a szorgalom bizonyítása, illetve egy-egy *stipendium* elnyerése végett kerültek kinyomtatásra és megvédésre. Hogy a közreműködők milyen arányban vettek részt a munkában, ma már nehéz megállapítani.³⁶ Az bizonyos, hogy Stryk neve alatt mintegy négyszáz vitairat jelent meg,³⁷ s ezek jelentősen

³⁴ Kapronczay (1998): i. m. 7–9; Duka Zólyomi Norbert: Egy orvosdinasztia a XVII–XVIII. században. *Orvosi Hetilap*, 112. (1971), 6–9. 335–337.

³⁵ IAA, nr. 1040: „Dieses schreibe mein[em] lieben Freund und meiner zweyen Brüder treu gewesen Informatori zu einem stets wehrenden angedencken und erinnerung, stets aller Sachen Wechsel zu bedencken, dann leicht noch so ein freudiges Hertz von gleichwohl geistliche und leibliche blindheit überkommen.” A két említett ifjú közül az első 1705. augusztus 31-én Halléban iratkozott be joghallgatónak. Vö. Tar (2004): i. m. Nr. 790.

³⁶ A kérdésről részletesen lásd P. Szabó Béla: „Auctor et respondens” – A szerzőség kérdése magyarországi joghallgatók korai disputationi és dissertationi fényében. In Szikora Veronika – Török Éva (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapjára. II.* Debrecen, DE ÁJK, 2017. 247–277.

³⁷ Stryk 1693 és 1709 között Halléban 125 *disputatio*hoz adta a nevét, amelyek előbb külön füzetben jelentek meg, majd összegyűjtésre kerültek fia által, először 1715-ben. A *disputatiók* egy részét Stryk bedolgozta más jellegű műveibe is.

növelték a professzor bevételeit, egyrészt a vitákért fizetendő illetékek, másrészt az utóbb élelmes kiadók által gyűjteményekbe foglalt vitairatok terjesztéséből való részesedés révén. A szakmai színvonal és a módszertani egységesség megőrzésének érdekében Stryk maga is sokat tett „munkatársaival” szemben támasztott követelményei révén.³⁸

Az egységes „iskolázottságot” mutatja, hogy a Stryk nevéhez köthető nyomtatványok esetében kivétel nélkül felfedezhető az a formai sajátosság, hogy a szöveg első egységei, fejezetei előtt a szerző *Summaria* cím alatt áttekintést ad az egyes tézisekben tárgyalandó kérdésekről, megjelölve a vonatkozó szakaszszámokat. A későbbi gyűjteményes kötetekbe is ilyen mutatókkal kerültek be az egyes vitaközlések.

Ami a Ferdinandus Rayger által *respondens*ként megvédett vitairatot illeti,³⁹ megállapíthatjuk, hogy a nyomtatványból két változat is készült: az egyik Johann Jacob Krebs, a másik Christoph Andreas Zeitler nyomdájában került ki a sajtó alól. Mindkettő akadémiái tipográfusként vannak feltüntetve a címlapokon. A 64 oldalas, a tézisek mellett ajánlást, üdvözlő verset és úgynevezett *corollariát* (rövid eldöntendő szakmai kérdések sorozatát) tartalmazó változatok között a címlapon található minimális tipográfiai eltéréseken kívül nincs különbség. Hogy miért készült két változat, ma már nem rekonstruálható, de talán azzal lehet magyarázni, hogy az egyik változatot a korabeli, több egyetemen és jogi karon megfigyelhető gyakorlat szerint állami költségen nyomatták ki, de talán a korlátozott példányszám miatt a hallgató szükségesnek látta, hogy további füzeteket egy olcsóbb nyomdász műhelyében – valószínűleg saját költségén – jelentessen meg.

Mint említettük, a Samuel Stryk neve alatt megjelent vitairatok egy részét fia 1715-ben összegyűjtötte, és változatlan szöveg alatt apja munkáiként kiadta. Erre a sorsra jutott a Rayger által megvédett vitairat is. Ezen első gyűjteményes

³⁸ „Die Respondenten mußten so dann, dieselbe bezahlen. Und ihme blieben die gebühren, des praesidii und, das er, bey solcher Handlung, vorhielte. Weil nun, solche disputationes von wohl ausgesuchten Überschriften und Materien und sonderlich, mit Vorurtheilen [szakértői véleményekkel] anderer Rechtsgelehrten, ausgezieret; benebenst mit casibus, in terminis, gespicket waren; so erhielten sie, bey Advocaten und Richtern einen grossen Werth. Worzu der leichte Vortrag und Schreib-Art kam; welche er den Verfassern seiner Arbeit, zum Voraus, wohl einzuschärfen mußte. [...] so machte er, aus vielen Disputationen, endlich gantze tractaten oder Bücher. Die ihme auch, weil sie viele Abnehmer funden, reichlich bezahlet wurden.” Lásd Ludwig (1734): i. m. 50; Schubart-Fikentscher szerint a hallgatók professzorok általi munkára fogása e korban sokszor a visszaélés határáig szokásban volt. Vö. Schubart-Fikentscher (1961): i. m. 394.

³⁹ Ferdinandus Rayger: *Disputatio Juridica, De Periculo Petentis, Quam ... In Illustri Academia Fridericiana Praeside Dn. Samuele Strykio, Jcto, Serenissimi ac Potentissimi Electoris Brandenburg. Consiliario Intimo, Professore Primario et Facultatis Juridicae Ordinario, In Auditorio Majori D. V. Octobr. A. MDCC.* Halae, Magdeburg.

kiadásban a *corollaria* még megtalálható a *disputatio* végén, a Rayger által írott ajánlás azonban már nem. (Más, a gyűjteménybe felvett *disputatio*knál estenként megmaradt az ajánlás is.) A későbbi, 1745-ös frankfurti⁴⁰ és a Firenzében megjelent 1839-es kiadásból már a *corollaria* is elmaradt.

A vitairat szerzőjével kapcsolatban talán nem adnak biztos fogódzót az alábbi tények, de mindenképpen meg kell említenünk, hogy Rayger *disputatio*jában található három konkrét és több közvetett utalásból arra következtethetünk, hogy Rayger legalábbis közreműködött a szöveg végleges kialakításában, de az sem zárható ki, hogy őt kell a szerzőnek (ahogy a címlap is feltünteti, „*Autor*”-nak) tekinteni. Egyrészt ugyanis a szöveg szerzője három helyen utal – személyes fogalmazással – a 18. század elején a magyarországi büntetőjogi gyakorlatot jelentős mértékben meghatározó, szokásosan *Praxis Criminalis*ként emlegetett,⁴¹ szokásjogként érvényesülő jogforrásra.⁴² Másrészt számos helyen harmadik személyben fogalmazott fordulatokkal utal Stryk munkáira, midőn *Dominus Praeses*nek (*Dn. Praes.*) titulálja.⁴³ Ugyanakkor azt is meg kell említenünk, hogy a Stryk elnöklétével ekkoriban megvédett és nyomtatásban megjelent vitairatok szinte kivétel nélkül formailag hasonlítanak egymásra abban, hogy – mint jeleztük – az egyes fejezeteket többé-kevésbé részletes tartalomjegyzék előzi meg, tartalomilag utalva az adott *caput* egyes elkülönülő gondolataira a lapszéli számok segítségével. Ha ez nem is igazolja Stryk szerzőségét, de az bizonyos, hogy a professzor egységes munkamódszert ajánlott felkészülő hallgatóinak, és annak betartását következetesen meg is követelte. De az is lehet, hogy a nyers szöveg jelentős részét a *respondens* hallgatók készen kapták tanáruktól, akinek szokása volt, hogy idősebb hallgatókkal dolgoztassa ki a vitaközlések alapjául szolgáló szöveget.

A vitairatot kézbe véve először az ajánlásról kell szólnunk, amelyet Rayger a kor szokásainak megfelelően dolgozatához írt, s amelynek címzettje Nicolaus

⁴⁰ 1715: Bayerische Staatsbibliothek 4 Diss. 1436; 1743: *Das Verzeichniss Deutscher Drucke des 18. Jahrhunderts – VD18*, 90559762; 1745: *VD18*, 90559827. Online: <http://vd18.de>.

⁴¹ Béli Gábor – Kajtár István: Az osztrák (–német) büntetőjogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században (a *Praxis Criminalis*). In *Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből*. Pécs, PTE, 1988. 29–40; Gábor Béli – István Kajtár: Österreichisches Strafrecht in Ungarn. Die „Praxis Criminalis” von 1687. *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte*, (1994), 4. 325–334.

⁴² „Si jus patriae meae intueor, illud ipsum quoque satis graviter inculcatum esse animadverto: Ita enim invictissimus Rex noster Hungariae in prax. crim. art. ult. mandat omnibus & singulis”; „Exacte cum hactenus dictis Praxis Patriae meae Criminalis convenit”. Lásd: Rayger (1700): i. m. 49; „quibus cum accurate convenit Praxis Patriae meae Criminal. art. 37. & 38. ex quibus haec omnia peti possunt.” Lásd uo. 52. Ezek a személyes utalások, amelyek Raygerhez köthetők, megmaradtak a további kiadásokban is.

⁴³ Ez a megfogalmazás más *disputatio*knak is megjelenik. Például: „Vid. Diss. Dn. Praes. de fact. Jud. de fact. c. 5. n. 82.” vagy „Cons. Dn. Praes. diss. altera de jure reverens. mebr. 4.” A *disputatio*ban idézett auctorok közül egyébként szinte csak Johann Samuel Stryk professzort, Samuel Stryk fiát és a nagy tekintélyű Christian Thomasiust illetik a *dominus* megcímzésel címmel.

Bartholomaeus Danckelmann báró, titkos császári tanácsos és a brandenburgi választófejedelem bécsi udvarba delegált követe volt.⁴⁴

A szokásos barokkos szófordulatokban bővelkedő ajánlásban – készülődvén a *Fridericiana* elhagyására – kellemes emlékeit idézi fel a jog- és más tudományok székhelyéről, különösen azért, mert Danckelmann jóindulatúan szárnyai alá vette, és tanulmányai alatt támogatta. A báró kliensei közé ajánlja magát, és – ahogy írja – biztatást is kapott ez irányban. Szavai szerint Danckelmann érdemeivel nemcsak Rayger szűkebb hazája, hanem az egész magyar királyság tisztában van évek óta, és sokan vágynak arra, hogy kliensei közé kerülhessenek. Hiszen közismert a császári udvarban, brandenburgi követként végzett tevékenysége. Különösen József király megválasztása és a pfalzi örökösödési háborút lezáró rijswijki béke körül szerzett érdemei emelkednek ki. Ezért is jelentene nagy dicsőséget a *respondens* számára, ha Danckelmann klientúrájába tartozhatna. A tanulmányai tanúságaként szolgáló munkáját ezért egyértelműen neki ajánlhatja, és kéri, hogy a munkát fogadja jóindulattal.

Megjegyzendő, hogy Danckelmann-nak jó kapcsolatai lehettek a hallei jogi karral, hiszen 1697-ben Stryk egy másik tanítványa ajánlott neki egy vitairatot, majd az 1710-es években Ludevici és Ludewig professzorok is neki ajánlották munkájukat. Danckelmann fia később szintén Halléban tanult, és ott disputált is, amit egy a hallei professzorok által kinyomatott, az apának gratuláló kisnyomtatvány is igazol.⁴⁵

Rayger valószínűleg – a kor szokásainak megfelelően – szakmai jövője megapozásához kereste a báró jóindulatát, aki nemcsak Halléban, hanem Bécsben is segíthette pártfogoltjait.

Mint említettük, Rayger dolgozatához egy már Altdorfból is ismert, csak neve kezdőbetűjével szereplő diáktársa írt német nyelvű szonettet, amelyben a dolgozatot Rayger szorgalma eredményének tekintve⁴⁶ utal Ferdinand jogi tanulmányaira, valamint a francia nyelv és a testgyakorlás iránti elkötelezettségére is.

⁴⁴ Nicolaus Bartholomaeus Danckelmann (1650–1739) 1688-tól volt brandenburgi követ Bécsben, és jelentős érdemeket szerzett I. József római-német királlyá választásában. 1697-ben teljhatalmú küldöttként működött közre a rijswijki béke megkötésében, és ez évtől a magdeburgi herceg kormányának elnöke és államminisztere lett. Johann Heinrich Zedler: *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*. VII. Leipzig, August Hermann Francke, 1734. 114–115.

⁴⁵ *Illustrissimo Atque Excellentissimo Viro Nicolao Bartholomaeo L. B. De Danckelman Et Prangin... Halae Magdeburgicae*, Henckelius, 1718. Online: https://archive.thulb.uni-jena.de/ufb/receive/ufb_cbu_00005542.

⁴⁶ „Mein Glückwunsch wandelt sich in einem Lobspruch ißt, | Da Wehrter Freund Dein Fleiß so schöne Frucht gebietet.”

Víszonylag ritka megoldásként Rayger téziszüzetében a kiegészítő gyakorló kérdéseket tartalmazó úgynevezett *corollaria* előre, az ajánlás és az üdvözlő vers közé került. A jogi *disputatiók*ban gyakran előforduló kiegészítő tézisek szerepe elsősorban az lehetett, hogy a *respondens* általános szakmai ismereteit is próbára tehessék *opponensei*.⁴⁷ Rayger esetében a 10 tézis elsősorban közjogi kérdéseket feszeget. Találunk közöttük megerősítendő vagy tagadandó állítást egyebek mellett az örökletes monarchiák jogutódlásával, az osztrák uralkodóház császári előjogaival, az uralkodó kegyelmezési jogával kapcsolatban, de egy-két büntetőjogi állítás is előjön az uralkodó kegyelmezési jogáról, illetve az előélet figyelembevételéről.

A vitairat fő tárgya egy négy nagyobb fejezetből álló, elsősorban perjogi kérdéseket feszegető értekezés, amelynek alapkérdése az, hogyan kezeljék a bíróságok a jogosulatlan (túl)követeléseket polgári és az alaptalannak bizonyuló vádakat büntetőügyekben. A szerző kiindulási pontja az, hogy a bírák nem fogadhatnak be nyilvánvalóan alaptalan kereseteket még akkor sem, ha ezt a *clausula periculo petentisre* hivatkozva, vagyis annak tudatában tennék, hogy a jogellenes kereset a felperes kockázatára kerül benyújtásra, vagyis neki kellene helyt nem álló igénye valamennyi káros következményét viselnie. Mivel a *clausulával* a szerző véleménye szerint sokszor visszaélnék, nem lehet haszontalan a kérdést alaposan körbejárni.⁴⁸ A szerző elemzését a más veszélyére való cselekvés (*periculo alterius facere*) jelenségkörének alapos körbejárásával kezdi, amelynek keretében a *periculum* fogalmát dolgozza fel, valamint számba veszi és szembeállítja azokat a kötelemeket (kezesség, megbízás), ahol a más veszélyére való cselekvés lehetősége felmerül. Foglalkozik ebben a körben a nők *intercessiós* tilalmát kimondó római SC Velleianum alkalmazhatóságával is. Megkülönbözteti a megbízást a tanácsstól (*consilium*) és a harmadik javára szóló megbízást (*mandatum tertii gratia*) az ajánlástól (*commendatio*). Az ajánlás esetében külön példákkal elemzi, ha az az ajánló veszélyére (*periculo meo*) történik. Ide kapcsolja az egyes állami tisztségekre kinevezők és a kinevezéseket megerősítők (*nominatores & affirmatores*) felelősségének – már a római jogban is elemzett – kérdését is. Végül az ügyvédeknek az ügyfelek veszélyére tett nyilatkozatait elemzi gyakorlati szempontokat

⁴⁷ Röviden a *corollaria* szerepéhez lásd Szabó Béla: Előtanulmány a magyarországi joghallgatók külföldi egyetemeken a XVI–XVIII. században készített disputatióinak (dissertációinak) elemzéséhez. *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica*, 8. (1993), 5. 94–95.

⁴⁸ „Non inutile proinde esse judico, hoc argumentum de periculo petentis plenius excutere, & quae inde incommoditates, damna, injuria, iniquitates aliaeque absurditates progerminent, quisque denique hujus Clausulae legitimus esse possit usus, quantum per ingenii vires licet, hac disputatione inquirere.” Lásd Rayger (1700): i. m. 4.

is előtérbe állítva. Fejtegetései során a római jogi megoldásokat folyamatosan ütközteti korának gyakorlatával.⁴⁹

Ezen – kissé szörszálhasogatónak tekinthető – bevezető fejezet után tér rá Rayger a tulajdonképpeni tárgyára, s három fejezetben azt vizsgálja, hogy a jogellenes vagy indokolatlan bírói döntések veszélye milyen esetekben hullik vissza a felperes fejére a polgári, illetve büntetőperekben, valamint milyen esetekben lehet a jogellenes ítéletet meghozó bíróval szemben is fellépnie a sérelmet szenvedett félnek.

A magánjogi ítékezés kapcsán hangsúlyozza a szerző, hogy a bíró csak *casua cognita* és a jogszabályokat figyelembe véve dönthet. Már az idézés kibocsátása is *periculo petentis* történik, kivéve, ha a bírónak hivatalból észlelnie kell az igény megalapozatlanságát. Szól annak következményeiről is, amikor a bíró előzetesen rendeli el a bepanaszolt adós elfogatását vagy vagyonának lefoglalását, és utóbb az igény szintén alaptalannak bizonyul. Mindezen esetekben az igénylőnek kell viselnie a következményeket. Különösen a személyre vagy vagyontárgyakra elrendelt – a felperes későbbi igényeit biztosítani hivatott – *arrestum* kérdését járja körül, kiemelve a felperes biztosítékadási kötelezettségét is a bíró felé. Különbséget tesz a lefoglalás és a vitás dolog letéte (*sequestratio*) között, és utóbbi peres vonatkozású alkalmazását csak kivételesen tartja megengedhetőnek. Részletesen beszél a római jogból ismert birtokba utalási lehetőségekről (*missio in possessionem*), de ezeket saját korában már csak *causa cognita* tartja megengedhetőnek. Végül ezen fejezet zárásaként a végrehajtási eljárás egyes momentumait vizsgálja a kérelmezőt terhelő veszélyek szempontjából, különösen figyelve azon kifogásokra, illetve azok negligálására, amelyeket a marasztalt adós támaszthat a végrehajtással szemben. Fejtegetései során jelentős mértékben támaszkodik a szerző a Birodalmi Kamarai Bíróság gyakorlatára és az azt feldolgozó irodalomra, valamint a kor legjelesebb magánjogi szerzőire, midőn a felperes kártérítési kötelezettségét állapítja meg az alperes sérelme miatt.⁵⁰

Elsősorban a *Constitutio Criminalis Carolina* rendelkezései és gyakorlatára támaszkodva elmélkedik Rayger a büntetőügyek terén a (magánszemély vagy hivatalnok) vádló felelősségéről, mind az *accusatorius*, mind az *inquisitorius* eljárás kapcsán. Számos alkalommal hangsúlyozza a hatóság és a bíró felelősségét, mivel döntéseikkel a terheltek életét, testi épségét, becsületét és vagyonát fenyegetik. A *Carolina* alapján részletesen foglalkozik a vádló biztosítékadási kötelezettségével és a bíró *iniuriáért* való esetleges felelősségével. Külön-külön vizsgálja az elfogatási parancs alá eső, a fogságba került, a házkutatást elszenvedő és a kínvallatást kiállni kényszerülő terhelt esetében az őt ok nélkül odajuttatók

felelősségét és a felelősségüket csökkentő körülményeket. Bár nem közvetlenül a vizsgált alapkérdésre vonatkozóan, de – mint említettük – a magyar büntető eljárásjog (*Praxis Criminalis*) néhány párhuzamos rendelkezése is szóba kerül fejtegetései során.⁵¹

A zárófejezetben a felperes jogosulatlannak bizonyuló kérelmét figyelembe vevő bíró ellen felhívható jogeszközöket veszi sorra a szerző, a megszokott alapposszággal és elsősorban a korabeli használatos jogi szakmunkák alapján. A bíró tekintélyének és döntései elfogadottságának fontos értéket tulajdonítva felsorolja azokat az eshetőségeket, amikor a bíró intézkedésének joggal lehet ellenszegülni. Részletesen beszél a jogellenes döntéseket hozó, hatalmával visszaélő bíróval (*spoliator*) szemben indítható, teljes kártérítésre kifutó *remedium spoliarum*ról, valamint a meghatározott összegre menő *iniuriarum actio*ról. Utóbbi megindítása nem zárja ki azt, hogy az elsővel fellépjenek a bíró ellen, és a személyisértési keresetről való lemondás nem jelenti egyúttal a *remedium spoliarum* elejtését. Harmadik jogeszközként az *actio Syndicatus* jöhet szóba Rayger szerint, amely elsősorban szándékos kötelességszegés esetén alkalmazható egyes európai országokban, de alkalmas lehet a bíró kártérítésre marasztalására is – *periculo petentis* – szubszidiáriusan, a felperes (vádló) mögötti sorban.

Dolgozata végén azonban a szerző kifejezi azon reményét, hogy ezen eszközök alkalmazására csak ritkán kerülhet sor a gyakorlatban.⁵²

Az, hogy a munka Stryk neve alatt jelent meg, biztosította, hogy egy pozsonyi joghallgató neve egészen a 19. századig Európa-szerte ismert maradjon, annak ellenére, hogy életéről – egyébként – kevés adat maradt az utókorra.

Ezzel szemben bizonyos az, hogy az Ünnepeit neve és munkássága – érdemei szerint – hosszú ideig emlékezetes marad a magyar jogtörténet-tudományban.

⁴⁹ Rayger (1700): i. m. 3–19.

⁵⁰ Uo. 21–42.

⁵¹ Uo. 43–53.

⁵² Uo. 55–64.

Irodalomjegyzék

- Béli Gábor – Kajtár István: Az osztrák (–német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században (a Praxis Criminalis). In *Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből*. Pécs, PTE, 1988. 29–40.
- Béli, Gábor – István Kajtár: Österreichisches Strafrecht in Ungarn. Die „Praxis Criminalis“ von 1687. *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte*, (1994), 4. 325–334.
- Bozzay, Réka: *Die Peregrination ungarländischer Studenten an der Universität Leiden (1595–1796)*. PhD-értekezés. Debrecen, DE BTK, 2008.
- Bozzay Réka – Ladányi Sándor: *Magyarországi diákok holland egyetemeken, 1595–1918*. Budapest, ELTE Levéltára, 2007.
- Duka Zólyomi Norbert: Egy orvosdinasztia a XVII–XVIII. században. *Orvosi Hetilap*, 112. (1970), 6–9. 335–337.
- Federmayer, Frederik: *Rady starého Prešporka. Genealogický rozbor obyvatelstva a topografia mesta podľa súpisu z roku 1624*. Bratislava, Monada Atelier, 2003.
- Hammerstein, Notker: *Jus und Historie. Ein Beitrag zur Geschichte des historischen Denkens an deutschen Universitäten im späten 17. und im 18. Jahrhundert*. Göttingen, Vandenhoeck et Ruprecht, 1972.
- Hellebronth Kálmán, ifj.: Torkos (6csai). *Családtörténeti Jegyzetek*, 1. (1914). 201–214.
- Hof, Hagen: Samuel Stryk. In Gerd Kleinheyer – Jan Schröder (szerk.): *Deutsche und europäische Juristen aus neun Jahrhunderten*. Heidelberg, Mohr Siebeck, 2017. 432–436.
- Kaiser, Wolfram – Arina Völker: Die Physici Sempronenses und ihre Beziehungen nach Halle und Wittenberg (Ein Beitrag zur ungarischen Medizingeschichte des 18. Jahrhunderts). *Orvostörténeti Közlemények*, 62–63. (1971). 101–110.
- Kapronczay Károly: Orvosdinasztiák III. – Spielenberg, Pápai-Páriz, Hambach, Hellenbach, Moller, Rayger családok. *Turul*, 71. (1998), 1–2.
- Ludewig, Johann Peter von: *Consilia Hallensium Iureconsultorum. II*. Halle, Rengerische Buchhandlung, 1734.
- Luig, Klaus: Stryk, Samuel (1640–1710). In Adalbert Erler – Ekkehard Kaufmann (szerk.): *Handwörterbuch der deutschen Rechtsgeschichte. V*. Berlin, Erich Schmidt, 1998. 58–63.
- Luig, Klaus: Stryk, Samuel. In Michael Stolleis (szerk.): *Juristen. Ein biographisches Lexikon von der Antike bis zum 20. Jahrhundert*. München, C. H. Beck, 2001. 607–608.
- P. Szabó Béla: „Auctor et respondens” – A szerzőség kérdése magyarországi joghallgatók korai diszputációi és disszertációi fényében. In Szikora Veronika – Török Éva (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Csézy György 65. születésnapjára. II*. Debrecen, DE ÁJK, 2017. 247–277.
- Philipp, Michael: Bernegger – Schaller – Boeckler. Die Straßburger historische Schule der Politikwissenschaft im 17. Jahrhundert. In Hanspeter Marti – Robert Seidel (szerk.): *Die Universität Straßburg zwischen Späthumanismus und Französische Revolution*. Köln–Weimar–Wien, Böhlau, 2018. Online: <https://doi.org/10.7788/9783412512545.133>
- Rayger, Ferdinandus: *Disputatio Juridica, De Periculo Petentis, Quam... In Illustri Academia Fridericiana Praeside Dn. Samuele Strykio, Jcto, Serenissimi ac Potentissimi Electoris Brandenburg. Consilii Intimo, Professore Primario et Facultatis Juridicae Ordinario, In Auditorio Majori D. V. Octobr. A. MDCC*. Hungarus, Halae Magdeburg, 1700.
- Reppen, Tilman: Stryk, Samuel. In *Neue Deutsche Biographie*. 25. Berlin, Duncker & Humblot, 2013. 606–607.
- Schubart-Fikentscher, Gertrud: Samuel Stryk – Jurisconsultus. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Halle-Wittenberg, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe*, 10. (1961), 2.

- Stryk, Samuel: *Specimen usus moderni pandectarum. I–V*. Frankfurt/Oder-Halle, 1690–1712.
- Szabó Béla: Előtanulmány a magyarországi joghallgatók külföldi egyetemeken a XVI–XVIII. században készített diszputációinak (disszertációinak) elemzéséhez. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, 8. (1993), 5. 79–154.
- Szabó Károly – Hellebrant Árpád: *Régi Magyar Könyvtár. III. Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványoknak könyvészeti kézikönyve. 1–2*. Budapest, MTA, 1896–1898.
- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái. XI*. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1906.
- Szögi László: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon, 1526–1700*. Budapest, ELTE Levéltár, 2011.
- Tar Attila: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon (1694–1789)*. Budapest, ELTE Levéltára, 2004.
- Vámosy István: *Adatok a gyógyászat történetéhez Pozsonyban*. Pozsony, Stampel Károly, 1901.
- Wespremi, Stephanus: *Succinta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia, Centuria Prima*, Lipsiae, Sommer, 1774.
- Zedler, Johann Heinrich: *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste. VII*. Leipzig, August Hermann Francke, 1734.